

Mikszáth Kálmán születésének 175. évfordulóján

2022. január 16. Mikszáth-tér

„Nagy lidércnyomás alól szabadultak fel a kedélyek”¹

Tisztelt Egybegyűltek, kedves ünneplők, józsefvárosiak, irodalomkedvelő magyarok, Mikszáth tisztelői!

Mikszáth Kálmán egyszerre volt újságíró, író és politikus. De politikusnak, országgyűlési képviselőnek igencsak hallgatag. A Parlamentben 23 év alatt mindössze kétszer szólalt fel. Inkább megírta. Mert írni, azt nagyon tudott! Ady mondta róla halálakor: *„Minden írása krisztusi cselekedet, fölemel, megkaczagtat, feledtet s példát ad...”*

175 éve még messze innen született (a Felvidéken, Palócföldön, egy kőhajításnyira Balassagyarmattól), 112 éve viszont itt halt meg. Szülőfaluja már akkor is szlovák többségű volt, a „Tót atyafiakkal” közös világról mesélt, mesél sokat, mindig humorral, néha metsző gúnnyal, de mégis mindig szeretettel. Gyermekkorának soknemzetiségű Felvidéke után a szintén soknemzetiségű Józsefvárosban lelt otthonra, ahol jelentős szlovák közösség élt akkor (1748-tól 1811-ig a mai Tavaszmező utcát még Szlovák utcának hívták!) – leszármazottaik itt élnek most is.

Azok a kötelező olvasmányok, amelyekkel Mikszáth magyar diákok nemzedékeit ajándékozta meg, itt vannak velünk. Nem csak a szobra áll, a mondatai, a regényfigurái is bevésődtek, méghozzá kacagató, hús-vér alakokként. Ahogy Mikszáth élcelődött, nem élcelődött úgy azóta se senki!

Kezdjük is a Noszty fiúval. Schöpflin Aladár így írt e regényről 1910-ben, a *Nyugatban*. A mai magyar valósággal való bárminemű egyezés természetesen csak a véletlen műve!

„A Noszty fiú-ban már egyenesen hatalmas persziflázsát adja a vármegyei dzsentrinek. A családi politika, mely egy család zsákmányává vagy néhány család vetélkedésének harcterévé teszi a vármegye házáát, a határtalan léhaság, amelyben feloldódik minden erkölcsi ellenállás, a pénzvág, amely becstelenségtől sem riad vissza, a komoly közdolgoknak léha játékká süllyesztése, a közhatalomnak magán-célokra való felhasználása, - ezek azok a vonások, amelyek a Noszty fiú-ban mint a vármegyei élet jellemző tulajdonságai tűnnek elénk. Az a hajsza, amellyel az egész vármegye nemessége mint a kopófalka veti utána magát a Tóth Mari hozományának, - tükröt tart a vármegye urai elé.”

Mikszáth írói, emberi és politikai nagysága épp abban ragadható meg, hogy mindezt irodalmi értelemben is kiemelkedő színvonalú, olvasmányos és szórakoztató satírában mondta el, írta le.

Kerületünk egyik főterén állunk tehát, Józsefváros egyik legszebb terén, ahol alig 112 éve még maga a névadó, Mikszáth Kálmán élt... és pipázgatott ott abban az épületben, amely jelenleg a Pázmány Péter Katolikus Egyetemé.

¹ „a Noszty fiú...”, Szépirodalmi könyvkiadó, 1984, 369. o.

Találtam otthon a polcon egy posztumusz kötetet, 1912-ben adta ki a Franklin Társulat, amely kevésbé ismert, mint a *Jó palócok* vagy a *Szent Péter esernyője*, inkább esszékötetnek mondanám. Ebben értekezik Görgeyről (ő i-vel írja), s még inkább: Görgei emlékezetéről. Bár az egész írás apropóját a veterán Görgeivel való személyes beszélgetése adja. A Kossuth által hazug módon árulónak kikiáltott Görgeiről írja tehát, idézem:

„Ugyan mit adott volna el? Mire a diktátorság az ő kezébe esett, a szabadságharcz ügye már eldőlt, minden erő veszőben, minden erő fogyóban volt (...) És mégis úgy szép az, hogy a nemzetek ereje maradjon végtelennek látszó, kimeríthetetlen, az idők végéig. (...) Azért tehát igen természetes (...), hogy balkimenetű mérközéseknél árulót keresnek és találnak, aki a kudarcot okozta, s aki (...) benmarad végén a mártásban, érintetlenül hagyva azt a meggyőződést, hogy ő nélküle minden másképen történt volna. Kétséget sem szenved, hogy Görgei is ilyen áldozat és sajnálatra méltó a súlyos kereszttel, melyet vállára raktak, s melyet oly férfiasan visel – de ha azt vesszük, hogy milyen illúzió mentődik meg vele, ez az illúzió mindenkor megér egy igazságtalanságot.”

Szép példája ez az írás annak, hogy a valódi hazaszeretet, az nem az illúzió, a hamis mítoszok fenntartása, hanem azok lerombolása. Ironikus hangvételű szövegében Mikszáth precízen tárja elénk a mindenkori bűnbakképzés mechanizmusait, lerántja a leplet egy politikailag motivált történelmi hazugságról, próbálja megszabadítani a magyarságot az önbecsapás mótelyétől. Hasonlóképpen járt el újságíróként is. A tisztaeszlári per tárgyalásáról is tudósított például, és, miközben egy egész ország (nem: csak az egyik fele!) vált képtelen téveszmék, ahogyan ma mondanánk: egy *fake news* foglyává, valamint az azt kihasználó gátlástalan politikusok szította indulatok prédájává, ő nyugodtan, higgadtan, kiegyensúlyozottan tudósított, ugyanakkor mindvégig éreztetve, hogy a vérvádból egy szó sem lehet igaz.

Kukorelly Endre, aki – később – szintén íróként lett politikus egy időre, összeköti Mikszáth írói és közéleti tevékenységét, és arra is felhívja a figyelmet, amiben Mikszáth már túllép a XIX. század klasszikusain, nagyregényein, amiben modernebb náluk, miközben még velük egyívású:

„Mikszáth az utolsó régi író. Vasúthálózat van Magyarországon, a dzsentri vonaton utazik, ha direkt le nem marad, Rimaszombatról Losoncra. A vasút modern, állami, és ez tetszik Mikszáthnak, de a dzsentri is tetszik neki. Rengeteg sokat dolgozott, ha valakit érdekel a századvégi magyar parlamentarizmus, politizálás, nézzen bele a cikkeibe. Teli kellett írni az újságokat. Terebélyes életművek, ha a Balzac- vagy Jókai-összest nézzük, Tolsztojt vagy Flaubert-t, mintha hosszabbak lettek volna akkortájt a napok. Mikszáth sok és rövid. Bravúrosan odakente a regényeit, gyorsan a végükre járt, kergették az ötletei. (...)”²

Tisztelt Egybegyültek! E hideg, de ünnepi napon Praznovszky Mihály irodalomtörténész szavaival zárom beszédemet:

„Élvezzük mindazt, amit leírt, és ahogyan leírta! A humorát, kedélyét, megértését, a szegények iránti gyöngédségét, az igazság melletti elfogultságát. Minden meséjével ráébreszt arra, kik is vagyunk mi valójában.”³ Éljen a 175 éves Mikszáth! Köszönöm, köszönjük a Mikszáth-társaságnak a szervezést!

² Kukorelly Endre: „Mikszáth Kámán sajnos”, *Beszélő*, 1. évfolyam, 2. szám.

³ Praznovszky Mihály irodalomtörténésszel készített interjú, *Józsefváros újság*, 2021. június 18.